

Előadóink — több mint negyedszázados megszakítás után — megint elsősorban a kolozsvári egyetem tanárai közül kerültek ki, egytől-egyig az EME tagjai; rajtuk kívül más erdélyi előadók is szerepeltek, köztük az EME-nek három kitűnő dési tagja is.

A vándorgyűlés tartama alatt a résztvevők szakszerű vezetővel megtekintették a város gótikus református templomát, a vándorgyűlés befejeződése után pedig az EME honismereti kirándulást rendezett a désaknai sóbányához és az országoshírű szentbenedeki gróf Kornis-kastélyhoz.

Önként kínálkozik, hogy egy ilyen áttekintés után röviden vonja le az ember a tanulságokat is.³ Ez azonban messze vinne s befejezésül csak annyit, hogy a dési vándorgyűlés nemcsak az EME életébe hozott új lendületet, hanem valami esodálatos megpezsdülést idézett elő az Elnémult harangok sokat sirattott vármegyéjének életében is. Az EME mindig számontartotta és ma is tudományos alapszággal vizsgálja és számontartja Erdély s benne Szolnok-Doboka vármegye magyar kérdéseit. Nem hallgatta el a valóságot és a teendőket ez alkalommal sem. Nem célja azonban a halálharangongatás, sőt egész vándorgyűlésével a sajátosan EME-célokon kívül azt a célt is szolgálta, hogy Erdélynek s benne Szolnok-Dobokának ezeréves magyar multját, ma is meglévő magyar értékeit és egyetemes magyar fontosságát, kulshelyzetét állítsa hallgatói elé.

Ifj. Nagy Géza

KÉT MAGYAR NYELVTUDÓS

Az utóbbi három évtizedben ugyan a magyarság vizsgálatára vonatkozó tudományágak mindannyiában jelentős fejlődést figyelhetünk meg, de talán egyik tudományágban sem jutott a magyarság a tudományos kutatás korszerűsége szempontjából olyan európai színvonalra, mint éppen a legnemzetibb tudomány, a magyar nyelvészet terén. Hogy ez így van, abban a váratlan hirtelenséggel elhunyt két nagy magyar nyelvész, *Gombocz Zoltán* és *Csűry Bálint* mellett az élők közül kétségtelenül két magyar nyelvtudósé, a *Horger Antalé* és *Melich Jánosé* a legnagyobb érdem. A magyar és különlegesen az erdélyi élet ez évfordulóiban gazdag esztendejében is meg kell emlékeznünk róluk, hiszen mindkettejüknek pályája, és tudományos munkássága bizonyos pontokon Erdélyhez kapcsolódik.

Kettejük közül *Horger Antal* Erdély határterületén, a ma is román megszállás alatt lévő Krassó-Szörény megyében, Lugoson született (1872. május 18). Az egyetemet ugyan Budapesten végezte, de helyettes tanárként a brassói állami főreáliskolába került. Itt a Székelyföld közvetlen közelében figyelme székely diákjai révén a székely népnyelvre terelődött. A nevelői tapasztalatok arra ösztönözték, hogy a helyszínen is tanulmányozza a székelység nyelvét. Ettől kezdve 14 nyári szabadságán bejárta főként a keleti székely nyelvterület falvait. E hosszú gyűjtőmunkája eredményeként 1905-ben kiadta „A keleti székelység nyelvjárási térképe” című tanulmányát; ez rövidségében is az első ilyenemű magyar kísérlet. Sajnos korszakalkotó tanulmányát nem követték a magyar nyelvterületről készített hasonló feldolgozások. Már

³ Hogy a vándorgyűlés eredményei az egyetemes magyarság közkinésévé válhassanak, mint az eddigi vándorgyűlések után, a dési vándorgyűlés történetét és az ott elhangzott előadásokat az EME most is egy közelbről megjelenő emlékkönyvben örökíti meg. A vándorgyűlés történetének részletes beszámolója ebben az emlékkönyvben jelenik meg.

ez első lépéséből is látszik az, hogy Horger a középiskolai tanárságnak ama ritka kivételes egyéniségei közé tartozik, aki nem látja munkáját bevégeztetnek a tanítás és nevelés önmagában is súlyos kötelezettségének teljesítésével, hanem közvetlen környezete minél teljesebb tudományos megismerésére törekszik. A tanulmányok és cikkek egész sora tanuskodik erről.¹ E törekvése eredményei közül a Brassó közvetlen közelében ma is román megszállás alatt lévő hétfalusi csángóság történetével foglalkozó egyik jelentős tanulmányát éppen folyóiratunkban tette közzé.² A Magyar Nép-költési Gyűjtemény X. kötetében közreadott „Hétfalusi csángó népmesék“ című nagyon értékes mesegyűjteménye is a hétfalusi népnyelv tanulmányozásának komolyságát és kimagasló eredményességét tanúsítja.

Nincs pontos adatom reá, a róla szóló megemlékezésben³ is hiába keresem azt, hogy mikor került el Erdélyből, de ez 1910 táján történhetett meg. Ettől kezdve Budapesten középiskolai és egyetemi magántanár, aztán nőiskolai és polgáriskolai tanárképző-intézeti igazgató, majd pedig a világháború végigküzde után 1922-ben a Szegedre menekült Ferenc József-Tudományegyetem magyar nyelvészeti tanszékének tanára volt. Az egyetem visszatérésekor már elérte azt a kort, amely az egyetemi tanár számára az oktatói munkától való visszavonulás időpontját jelenti. Szerencsére a hetvenedik életmunkaereje töretlen frissességében érte meg. Így ha nem is folytathatta Kolozsvárt a nevelői-oktatói munkát, a magyar nyelvtudománynak továbbra is előkelő munkása marad.

Igazságtalan és szűk látókörű szemlélet volna az, ha Horger Antalnak az egyetemes magyar nyelvtudományban is nagyon jelentős munkáját, munkásságának csak egy kis részét kitevő erdélyi működésének, eredményeinek ilyen futó jellemzésével szemléltetnők. Az egész magyar nyelvtudomány szempontjából jelentős művei közül⁴ különösen „A magyar nyelvjárások“ című munkája hatásában is nagyértékű az újabb magyar népnyelvkutatás számára. Nagy várakozással tekintünk meg nem jelent munkái közül élete legfőbb alkotásának, *Rendszeres magyar hangtörténet*-ének várható megjelenése elé, hisz eddigi munkásságának tárgyilagos szemlélete alapján nyilvánvaló, hogy Horger nemcsak az egyéni ötletek és termékeny, de fegyelmezett képzelettel megalkotott magyarázatok és megállapított összefüggések mestere,

¹ Erdélyi vonatkozású tanulmányai, cikkei ezek: Esküllő, Esküküllő (Magyar Nyelv I. 368). A szakadati nyelvjárásziget (i. h. VI. 197, 306, 378), Kriza János gyűjteményei (i. h. IX. 191), A csángó név eredetéhez (i. h. 418), Bongor (i. h. X. 192), Barcaság (i. h. XI. 239), Az -á, -é végű szótövekhez (i. h. XVI. 134), Sajó és társai (i. h. XXIII. 497), Csíki székely ablakrácszatok (Népr. Múz. Ért. III. 137), A hétfalusi csángók boricatánca (Ethnographia-Néplet X. 106), Kőműves Kelemenné eredete (i. h. XIII. 392. 440). Kriza székely népmeséiről (i. h. XXIII. 368, XXIV. 53), Datk [Nyelvészeti Tanulmányok (Szerk. Szilasi Móric) I. 62], A hálmágyi nyelvjárásziget (Nyelvtud. Közl. XXXI. 365), A háromszéki nyelvjáráshoz (i. h. XXXVII. 307), A háromszéki nyelvjárás ügyében (i. h. XXXVIII. 184), Udvarhely vármegye székely nyelvjárásának hangtani sajátosságai (i. h. XXXIX. 375, 385), Brassó és Kronstadt (A brassói m. kir. áll. főreáliskola 1900 évi értesítőjében), A barcasági magyar községek története (Tanulmányok és javaslatok a hétfalusi és környékbeli csángók helyzetének javítása iránt. Brassó, 1903 és kny), A bukovinai Józseffalva nyelvjárásáról (Szily-Emlékkönyv, Bp. 1918), Nyelvjárású jegyzetek (Nyelvőr XXXII. 558), Székelyudvarhelytől Brassóig (i. h. XXXIII. 445).

² A csángó nép és csángó név eredete (EM. 1905: 65, 125).

³ Techert József: Horger Antal (Születésének hevenedik évfordulójára) (Magyar Nyelv XXXVIII. (1942), 145—49).

⁴ A nyelvtudomány alapelvei. Bp. 1911 és II. kiad. Bp. 1926. — Magyar szavak története. Bp. 1924. — Általános fonetika. Bp. 1929. — A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

hanem az eddigi kutatások józan ítélőképességű és éleslogikájú felhasználója, rendszerezője is.

A másik ünnepeltnek, *Melich János*nak életpályája a Horgerénél néhány hónappal később kezdődött (szül. 1872. szept. 16-án), külsőleg meg csak az egyetemi élet tartama alatt kapcsolódott Erdélyhez és éppen Kolozsvárhoz; hisz Melich tanulmányait a Ferenc József-Tudományegyetemen végezte. Nem lehet csodálkoznunk azon, hogy a jövő munkásságra való komoly készülődés ideje alatt, de meg amúgy is egészen más irányú érdeklődése miatt munkássága nem kapcsolódott hozzá olyan mértékben Erdélyhez és az erdélyi népnyelv kérdéseihöz, mint a Horger Antalé. Mennyiségileg is hihetetlenül gazdag, elágazódásában a magyar, német és a szláv nyelvtudomány területét át meg át járó tudományos munkásságának nem egy részletében így is Erdélynek sok-sok nyelvtudományi kérdésével foglalkozik.⁵ Erdély szempontjából is jelentős tudományos munkásságát azonban nem az alább címszerűen felsorolt néhány kisebb tanulmány, cikk vagy éppen csak megjegyzés mutatja, hanem különösen két munkája, a *Magyar Etymologiai Szótár* és *A honfoglaláskori Magyarország*.

Melichnek az etimológia iránt való érdeklődése már irodalmi munkássága elején jelentkezik.⁶ 1893 óta, mikor még egyetemi hallgató korában első szómagyarázata megjelent, nyelvtudományi munkásságának nagy részét éppen szómagyarázatait közlő kisebb-nagyobb tanulmányok, cikkek teszik. Az a csodálatos tájékozottság, mellyel otthonosan mozog a magyar, finn-ugor, indogermán és román nyelvészet terén, már természetszerűen erre a munkára képesíti. Mintegy addigi munkájának összefoglalását jelenti tehát a Gombocz Zoltánnal közösen 1914-ben megindított nagy vállalat, a *Magyar Etymologiai Szótár*. Gomboczban Melich tudásban, tájékozottságban méltó társat talált. Az együttesen szerkesztett szótár első kötete és két füzet (1914—1936), meg a tőle származó két utolsó füzet (1938—1942) az etimológiai kiadványok között európai viszonylatban is szinte páratlan mind teljesség, mind pedig a feldolgozás módszeressége szempontjából.

Másik munkája, *A honfoglaláskori Magyarország* (Bp. 1926—1929) szintén addigi kutatásainak összefoglalását és továbbvitelét jelenti. A trianoni szétdaraboltságban a Csonka-Magyarországot a kisantant részéről ért és várható tudományos síkon mozgó támadások kivédése céljából, de ettől függetlenül is, Melich a honfoglaláskori hely-, nép- és személynév-anyag megvizsgálásával megrajzolta Magyarország egykorú népiség-képét. E munka elvégzése tehát nemcsak nagy tudományos eredmény, de nemzeti

⁵ Pl. Kalotaszegi tájszók (Nyelvőr XXII, 527), Az erdélyi szászság magyar jövevényei (ism. Nyelvtud. Közl. XXV, 469—72), Erdélyi szász jövevényiszók (Nyelvőr XXVI, 510), Házsongárd (Nyelvtud. Közl. XXVII, 97), Az erdélyi szászok nyelvészeti munkásságának legújabb termékei (E. Phil. Közl. XXIV, 462—74), Kolozsvár (Magyar Nyelv I, 82—3), A székely és csángó név eredete (Nyelvtud. Közl. XXXV, 479—80), Pápai Páriz Ferenc székely szavai (MNY. III, 116—21, XIII, 296), Ajton, Ajtony (MNY. IX, 352—6, 468, X, 425, XXIV, 141, XXX, 64), Barca, Barcaság, Barca (uo. XI, 24—5), Bethlen Gábor legújabbban felfedezett levele (uo. XII, 68—74), A moldvai csángók (uo. XIII, 17), Daróc (uo. XVI, 23—8), Az erdélyi helységnevek (uo. XIX, 97—8), Küüllő (Erd. Ir. Szemle I, 359—66, MNY. XXVI, 62), Az oláh kárdés (Napkelet III, 258—64), Meregyó (MNY. XXI, 151—2), Néhány megjegyzés a székely írásról (uo. 153—9), Erd. Ir. Szemle II, 357—64), Doboka (MNY. XXIII, 240—5), Csuklyon (uo. XXIV, 71), Erdély ősi földrajzi neveinek eredetéhez (uo. 161—4), A magyar és magyar vonatkozású erdélyi helynevek gyűjtése (uo. 202—3).

⁶ Munkásságának teljes jegyzékét l. az évforduló alkalmából kiadott Melich-Emlékkönyv Bp. 1942. 503—522. lapján.

tett is volt. A néhány évvel utána megjelenő rumén ellenmű, *Drăganu Miklós*-nak vaskos kötete⁷ jórészt már csak Melich megállapításaival való hadakozásból állt.

Mindez azonban korántsem jellemzi kellőleg Melich munkásságának korszakos jelentőségét. Szótörténeti és etimológiai kutatásai mellett Melichnek felelt nagy része van a magyar történeti hang- és alaktani kutatások fejlesztésében és irányításában is. Munkássága ezen a téren is olyan eredményekkel dicsekedhetik, melyek az ezutáni történeti hang- és alaktani kutatások alapját képezik. Éppen e kutatásokkal kapcsolatos Melich nyelvemlék- és szótári anyag-kiadó, magyarázó tevékenysége is. Nyelvészeti kutatás pontos hasonmás, vagy legalább is betűszerinti szövegkiadások nélkül el sem képzelhető. Melich szótárak, szójegyzékek, régi magyar nyelvemlékek kiadásával nemcsak új, vagy legalább is könnyebben megközelíthető anyagot bocsátott a további nyelvészeti kutatás rendelkezésére, hanem példás kiadványaival hasonló kiadványok megjelenésére is ösztönzött.

Csak futó szemle ez a felett a hatalmas munkásság felett, melyet már a nem nyelvész és nyelvész szakemberek közül többen is méltattak.⁸ E munkásságnak van azonban néhány, igaz, a nagy egészhez viszonyítva igénytelen, nekünk mégis különösen kedves pontja, az a néhány könyvismertetés és kisebb cikkecske, amelyet annak idején, pályájának még a legeslegelején Melich János e folyóiratban tett közzé.⁹ Hadd büszkélkedjünk mi most el ezekkel, amikor szinte félszázadnyi távolból ragyogásuk a sokkal sziporkázóbb, nagyobb alkotások fénykévéjében fakóvá sápad, és tartasuk szerencsés sorsszerűségnek azt, hogy elsodródott, pályája távolabbi tájakra ívelt innen, ahol a későbbi nehéz időkben amúgy sem lett volna alkalma, lehetősége megtenni Erdély érdekében azt, amit így, a magyar főváros egyetemi székén, szabadabb viszonyok között élve, megtehetett.

A tudás értékeléséhez hozzátartozik az ember megbecsülése is. Nemrégiben egy beszélgetés alkalmával maga Melich tette azt a vallomásszerű kijelentést, hogy a tudós munkássága semmit sem ér a tudós lelkület erkölcsi alapjai nélkül. Mély, klasszikus igazság rejlik ebben. Akinek volt alkalma Melich Jánosban megismerni az embert, tudja, hogy az ő emberi alakja e megállapítás mérlegébe téve is tiszta és súlyos marad. Az elnyomatás éveit alatt különösen jóleső érzéssel tapasztalhatták az erdélyiek az ő emberi jóságát és megértő gyámolítását.

Az elmondottak érthetővé teszik azt, hogy miért nem mehetett el az erdélyi tudományosság, miért nem éppen e folyóirat és — ha szabad azt is megemlíteni — miért nem haladhatott el maga e sorok írója hangtalanul a két magyar nyelvtudós életének e minden tiszteletet és megbecsülést megérdemlő évfordulója mellett. Úgy érezzük, hogy ha csak ilyen futó méltatásban és ilyen egyszerű szavakban is, de át kellett nekünk is nyújtanunk a nekik másfelől sokkal színesebb esokorba felkínált sok-sok elismeréshez az erdélyi megemlékezés néhány igénytelen virágát.

Szta.

⁷ Români în veacurile IX—XIV. pe baza toponimiei și a onomasticei. Bukarest, 1933., 682.

⁸ L. Kniezsa István, Kornis Gyula, Szekfü Gyula, Szinnyei József jellemzését a MNy. XXXVIII, 225—38., illetőleg a Melich-Emlékkönyv 3—23. lapján.

⁹ Egy XVII. századbéli számolókönyv. 1894: 517—21. — Könyvismertetései: Szinnyei József: Magyar tájszótár 1893: 592—3, Szegedi Gergely énekeskönyve 1894: 179—81. Szamota István: A schlägli magyar szójegyzék. 1894: 236—7. Simonyi Zsigmond: Német és magyar szótársok. 1896: 40—1.